

II. VILMOS CSÁSZÁR.

Renan Ernő, a hírneves francia bölcsező, egy ízben néhány kérdést állapított meg a bölcseleti és politikai vizsgálatokra jelentkező egyetemi hallgatók számára, és a kérdések közé tartozott többek között az is, hogy vajjon előreláthatólag mily belső fejlődésen fog II. Vilmos német császár a jövőben keresztülmenni? Még abban az időben történt az, a mikor II. Vilmos csak pár hónap óta ült ősei trónján, néhány váratlan, rendkívüli önállóságra valló tettel azonban máris fölkelte azt a meggyőződést, hogy ez az uralkodó nem csak uralkodni, de kormányozni is akar, s hogy egyénisége Európa jövőjének alakulásában nem mint legutolsó tényező fog latba esni. Azóta hosszú idő telt el, és a lezajlott évek tán némileg megkönnyítették a feleletet a Renan által felvetett kérdésre mely máig sem vesztett semmit sem érdekességben, sem fontosságban.

Általában nem könnyű, élő uralkodók észbeli és jellembeli tulajdonságait megbírálni s ítéletet mondani fölöttük. A korunkbeli fejedelmek a nyilvánosságban nem a maguk eszközjárása szerint szoktak beszélni és cselekedni s az is, a mit a nagy közönségben magánéletükről, személyes tulajdonságaikról suttognak, nagyobbára teljesen ellenőrizhetlen mendemonda. A modern uralkodók többnyire megelégesznek alkotmányos szerepükkel, mely Hegel szerint körülbelül olyan fontos, mint ha valaki pontot rak az *i* — betűre — ez pedig bizonyynyal nem olyan aktus, a melyből az illető személynek jellemére következtetni lehetne. Vilmos császárral azonban másként vagyunk. Nem lehet kétségbevonni, hogy határozottan a maga eszejárása szerint cselekszik, mert a német politika trónralépte óta határozottan az ő személyiségének bélyegét viseli. Beszédeit maga csinálja meg s ritkán hallgatja el azt, a mi szívében fekszik. Magánéletéről és egyéni tulajdonságairól is aránylag jól vagyunk értesülve, mert hisz ebben az időben, mikor egyénisége kialakult — 17 éves korától 20 éves koráig — közönséges halandó módjára gymnasiumot és egyetemet látogatott s akkori tanárai s tanuló-

társai már eddig is elég becses anyagot tettek közzé egyéniségének megítélésére. Mindenesetre van tehát anyagunk, a melyből II. Vilmos egyéniségét és tulajdonságait megítélhetjük.

Egyénisége elég érdekes, mert az ifjú Németország képe az, mely benne visszatükröződik. Valamint nagyatyja, I. Vilmos, úgy II. Vilmos is típusa saját korának. I. Vilmos korában a német társadalomban a »*Philister*« -elem van túlsúlyban. A német nép alapján békés, szorgalmas, irtózik minden túlzástól, rajong klasszikusaiért s Hegel és Schleiermacherből meríti jó állampolgárokhoz illő philosophiai meggyőződéseit. A II. Vilmos korabeli német társadalom büszke és aggressiv, ki lett adva a jelszó, hogy a Goethe-kultus elavult s hogy helyébe a Moltke-kultust kell léptetni*) Nietzsche pedig nyíltan dicsóítja a brutalitást és erénynek deklarálja a szívtelenséget és könyörtelenséget. A német idealismus ugyanaz maradt, de a sentimentalitás kipusztult belőle. Ez az egészen új s még mindég forrongó német társadalom az, a melyből II. Vilmos kinőtt s a melynek II. Vilmos is képét viseli.

A Hohenzollern-ház, a melynek II. Vilmos is sarja, kevés jelentéktelen és középszerű kaliberű egyént produkált. Majdnem összes tagjainak jellemvonásai közt az erős akarat dominál, a mely a legjobbaknál, például a nagy választó fejedelelemnél vagy Nagy Frigyesnél mint nem mindennapi erély, a leggyengébbeknél, pl. IV. Frigyes Vilmosnál, mint makacs önfejűség jelentkezik. Nyugodtan el lehet mondani, hogy a porosz királyságot, mely nem rég ülte meg fennállásának 200-ik évfordulóját, a Hohenzollern-ház ezen családi tulajdonsága alkotta meg s tette nagygyá. Ez az erős akarat okozza azt is, hogy az ellentétek és súrlódások a dynastia egyes tagjai közt oly gyakoriak voltak. Alig lehet egymástól inkább eltérő egyéniségeket képzelni, mini L Frigyes Vilmost a művészet s tudomány bőkezű maecenását; fiát, II. Frigyes Vilmost, ezt a zsugori nyárspolgárt s ismét ennek fiát, Nagy Frigyes a széles látkörű államférfit, diletáns philosophust és lángelméjű hadvezért. Ismét a múlt században IV. Frigyes Vilmos, I. Vilmos, III. Frigyes és II. Vilmos homlokegyenest eltérő vonásokat mutatnak. Alig akad e házból uralkodó, ki elődjének politikáját gyökerestől fel nem forgatta volna. De a mély különbségek dacára egy tulajdonságban s egy czélben a dynastia összes tagjai találkoznak. Ez a tulajdonság: vasakarattuk, ez a cél: Poroszország hatalma és dicsősége.

*) Felix Dahn: Moltke als Erzieher.

Mint öröklött családi tulajdonságot találjuk meg az erős akaratot II. Vilmosban is, mert kétségtelen, hogy ez a tulajdonság nem a császári trónon vert benne gyökeret. Nevelője, Hinzpeter, azt írja róla, hogy már ifjúkorában igen önálló gondolkozású egyéniség volt, mely a legerősebb külső behatások ellenére is a maga útján haladt tovább. Később, midőn trónra kerül, hol akaratának szabad kifejtése alig ütközik akadályba, ez a jellemvonás majdnem túltengésig felülkerekedik benne. De megvan II. Vilmosban a Poroszország missiójáról való tudat is, sőt ezt ő határozottan továbbfejlesztette, mert míg elődei csak arra törekedtek, hogy Poroszország váljék Németország urává, II. Vilmos oda törekszik, hogy a modern Németországot, melynek Poroszország adja meg jellegét, Európa s a világ legelső államai közé emelje. Ez a gondolat természetes folytatása annak az eszmének, a melynek megvalósítását a Hohenzollern-ház közel két századon át missiójának tartotta s ha csiráit már Bismarck politikájának némi vonatkozásaiban fel is találhatjuk, el kell ismernünk, hogy a gondolatot következetesen csak II. Vilmos alakította ki.

E két vonáson kívül is találunk rokonvonásokat II. Vilmos és elődjeinek tulajdonságai közt. Megvan benne a fényüzési vágy, mely I. Frigyes Vilmos, a »nagy választófejedelem« egyéniségét jellemezte. Megvan benne a rideg militarismus iránti előszeretet, mely II. Frigyes Vilmos alakját teszi annyira ellenszenvessé. Megvan benne Nagy Frigyes becsvágya, merészsége s tevékenysége, I. Vilmos vallásossága s III. Frigyes érkeke a költészet és művészet iránt. E tulajdonságok egynémelyike elhalványodott benne, mások még világosabban domborodnak ki nála, de kétségkívül feltalálhatók jellemében mint öröklött, családi sajátosságok. Méltán érdeket kelthetett, hogy egy ily kiváló öröklött tulajdonságokkal bíró egyén mivé fejlődött abban a milieu-ben, melyben ifjú- és férfikorát átélte.

E milieu sem érdektelen. Abban az időben, a mikor II. Vilmos felnőtt, Németország az 1870/71-iki háborúban elért győzelmek hatása alatt állt, a melyek az országot nemcsak politikailag, de társadalmilag is teljesen újjá alkották. A háború kitörésekor még 11 éves gyermek volt, jellemének kialakulása tehát egészen későbbi időkre esik. Ez a háború új generációt teremtett, sőt átgyúrta bizonyos tekintetben még a régibb generáció tagjainak gondolkodás módját is. E háború remiszcenziáin, a német egység fáradtságos, de eredményes munkájának

emlékén ittasodott meg a hetvenes évek ifjúsága. Az öregek talán megelégedtek volna azzal, hogy a német egység megteremtésének évszázados munkája betetőzést nyert, a fiatalság azonban már újabb célokról és újabb dicsőségről álmodott. Ez áramlat hatása alól a fiatal II. Vilmos sem vonhatta ki magát.

Ebben a milieuben mindenekelőtt kifejlődött benne a Németország missiójáról való tudat vagy képzelet, a német chauvinismus, melyet akkor Treitschke igyekezett rendszerbe önteni. Ez a chauvinismus főleg a hadseregre támaszkodott, a mely az 1870—71-iki győzelmet s vele együtt a német egységet kivívta s melynek dicsőítése refrainként vonul végig az akkori szónokok, történetírók, katonai írók és költők munkáin. De még egy másik tanulságot is levont II. Vilmos Németország egységesítésének történetéből, azt a tanulságot, hogy ezt az egységet csak rideg autokratikus erélylyel és akarattal lehetett megteremteni s hogy a német államokból sohasem vált volna egységes német birodalom, ha I. Vilmos a hatvanas évek nagy alkotmányos válságában nem ragaszkodik éveken át a legnagyobb makacssággal katonai tervei végrehajtásához, egy a kisebbségből vett kormány segélyével, még a nép és a parlament ellenkezése daczára is. A hadsereg és az autokratikus önkény volt az, a mi Németországot nagygyá tette, ez volt az a vezérszempont, melyet az akkori ifjúság szemei elé állítottak s a melyet II. Vilmos is magába szítt. Ezeket a rideg befolyásokat alig enyhíthette némileg szüleinek emberszerető, elfogulatlan s szabadelvű felfogása, mely őket a német udvar előtt amúgy is gyanúsokká tette.

Későbbi ifjúságában, ama valóban mintaszerű nevelés követe kezében, melyben a kasseli nyilvános főgymnasiumban és a bonni egyetemen részesült, látóköre jelentékenyen tágul. E korban meglehetősen szabadelvű gondolkodásról tesz tanúságot. Ha Bismarck mondása, hogy: «*Kronprinzen schillern immer ein bischen liberal*», II. Vilmos életében valaha érvényesült, úgy ez csak e korszakban volt lehetséges. Tanítói*; azt mondják róla, hogy e korban sokat elmélkedett a socialismusról s elismerte, hogy ennek követelései nagy részben jogosultak. A socialismus egyetlen ellenszere szerinte az, hogy az uralkodó osztályok nagylelkűséget tanúsítsanak. Beszélt arról, hogy el kellene törülni a háborút oly módon, hogy az államok miniszterei, kik gyakran

*) Kaiser Wilhelm II. und seine Erziehung. Aus den Erinnerungen seines französischen Lehrers Franz Ayme. Leipzig, H. Schmidt und C. Günther. 1898.

csak saját nagyobb dicsőségükre indítanak háborúkat, kényszerítetnének arra, hogy egymást közt vívják meg az ütközeteket. Terveket kovácsolt arra nézve, miként lehetne a hivatalos hatalommal való visszaéléseket megszüntetni, miként lehetne minden igaztalanságot lehetetlenné tenni, miként lehetne azokat az államférfiakat büntetéssel sújtani, kik a létező bajokért felelősek, miként lehetne a szegényebb osztályok anyagi és erkölcsi helyzetét emelni, sőt odáig megy, hogy elvetendőnek tart minden különbséget nemcsak zsidók és más vallásúak közt, de nép és nemesség között is. Egy ízben pedig, Franciaországról szólva, egyenesen kijelentette, hogy ő, ha Franciaországban, Amerikában, vagy Svájcban élne, szintén republikánus elveket vallana.

Ezek a felfogások II. Vilmos szájában eléggé idegenszerűn hangzanak. Valami igen mérsékelt *«Sturm- und Drangperiode»* volt az, a melyet e korban átélt. Ebben az életkorban gyakran előfordul, hogy a régibb és rendszeren erősebb befolyások, a mint azokat a gyermekkorbeli milieu s a gyermekkorbeli nevelés nyújtja, válságon mennek keresztül, a melyek a legellentétebb nézetek kipróbálásán keresztül végre mégis csak az eredeti, erősebb befolyások diadalmaskodnak. Egy-egy nézetet, vonást, hajlamot vagy eszmét a későbbi Vilmos császár is a *«Sturm- und Drangperiode»*-béli Vilmostól vesz át, kivált uralkodásának kezdetén, domináló tulajdonságai és nézetei azonban egész mások lettek.

Egyetemi tanulmányai befejeztével különben Vilmos ismét a porosz hadseregbe kerül vissza s e hadsereg szellemének befolyása alól nem is szabadul többé. Lelkének ifjúsági fejlődési processusa ezzel befejeződött olyformán, hogy a kora gyermekkorában érvényesült befolyások újból felülkerekednek s a rövid szabadelvű átmeneti időszak hatása majdnem teljesen feledésbe megy. Lelke mélyén II. Vilmos rejteget talán még holmi sentimentális rokonszenvet a szegények és nyomorultak iránt, lelke mélyén talán megvan még az a tudat, hogy még nincs *«minden a legjobban berendezve a világok ezen legjobbján»*, de bizonyos, hogy jelenlegi szavaiban és cselekedeteiben ennek kevés nyomát találjuk.

Ha II. Vilmos tulajdonságait és azokat a vonásokat, a melyeket lelke jelenleg feltüntet, részletezni akarjuk, azt találjuk, hogy összes tulajdonságai között az akarathoz tartozók vannak

benne legjobban kifejlődve. Ő nem a reflexió, de a cselekvés embere s az e fajta egyéniségek legtöbb jó és rossz oldalát feltalálhatjuk benne is

Az ily egyéneknek rendszerint nagy hajlandóságuk van minden dolgot a legkomolyabb oldaláról venni. Szemükben minden dolognak csak egyféle képe lehet s ezért elfoglalt álláspontuktól nem tángítanak, míg az inkább contemplatív embereket, kik minden dolgot több szempontból néznek, könnyen meg lehet győzni valamely másik nézet helyességéről, legalább ha kisebb dolgokról van szó. A cselekvés emberei hamar, bár felületesen ítélnék, de *mindenről* ítélnék, az elmélkedés emberei alaposan meghányak-vetnek minden kérdést, melyben nézetet akarnak formálni, de aztán nem is tartanak minden kérdést érdemesnek arra, hogy törődjenek vele. Nem szenved kétséget, hogy II. Vilmos az első kategóriába, a cselekvés emberei közé tartozik.

Az ily aktív természetű egyének legtöbbszörrel közös az a vonása is, hogy »öniróniához« semmi hajlandósága nincs. Mindent a mit tesz, méltóságteljes komolysággal szokott megtenni és meg van győződve fontosságáról. Gyermekkorában — beszélük — annyira komolyan ragaszkodott az őrt álló katonák szokásos tisztelgéséhez, hogy atyja ezt a vonást nevelési eszköz gyanánt használta fel. Később tanítói kiemelik, mily fáradhatlanul és komolyan végezte munkáit gymnasiumi éve alatt. »Becsületbeli dolognak tartotta — mondja az egyik — hogy mindég úgy cselekedjék, mintha önmaga állapította volna meg munkaprogramját. Ha kimutattam neki, hogy valamely dolgozatában hibát követett el, azonnal nekiült, és újból megcsinálta a munkát.« Katonai kötelességeit annyira komolyan vette, hogy még esküvőjének előestéjén is a kaszárnyában gyakorlatokat végeztetett századjával. Később, ezredes korában, mikor tisztjeit egy játéklklub látogatásától tiltotta el s a tisztek az öreg császárhoz fordultak a tilalom megszüntetése érdekében, a fiatal Vilmos nagyatyjának is kijelentette, hogy inkább lemond ezredesi rangjáról, semhogy rendeletét visszavonná. És még ma is minden többé-kevésbé ünnepélyes aktusnál oly méltóságteljes komolysággal viselkedik és oly arczzal mond tósztokat a legkisebb német hercegecskére, mintha az ország jövője függne ettől. Van némi színpadiasság mindebben, de bizonyos, hogy Vilmos ezt nem érzi, mert az affectáció sohasem tartozott hibái közé — ő akkor természetes, a mikor kothurnusról beszél.

II. Vilmosnak egy további szembeszökő tulajdonsága önmagához való korlátlan bizalma. Nehéz volna az övénel kevésbbé skeptikus természetet elképzelni. Ama manifestumában, melyet atyja halála után népeihez intézett, ezt mondja: »Az engemet és népemet összekötő kölcsönös vonzódás tudatából azt a bizalmat merítem, hogy Isten erőt és bölcsességet fog adni királyi kötelességeim teljesítésére«. Ez a bizalom őt mindeddig nem hagyta el, sőt inkább fokozódott benne, s ma Vilmos kétségtelenül meg van győződve arról, hogy Isten őt valóban el is látta a szükséges erővel és bölcsességgel, A felelősségtől való félelem, korunk e nagy hibája, mely egykor Bismarckot oly keserű panaszokra bírta, teljesen hiányzik benne.

Nagy önbizalmát minden tette visszatükrözted. Mindég meg van győződve arról, hogy az, a mihez fog, jó és hogy ahhoz a módhoz sem férhet gáncs, a melylyel valamihez hozzáfog, sőt bízik abban is, hogy sikerülnie fog, eredményesen véghez vinni mindent, a mibe belefog. Ha van ember, ki a Hamlet-szerű lelkiállapotokat, a belső bizonytalanságot és tépelődést nem ismeri, sőt talán fel sem tudja fogni, hogy II. Vilmos ilyen ember. Ez a typus különben nem ritka. Nemcsak a történelemben, de a közönséges életben is gyakran találunk olyan egyéneket, kik minden önbirálattal hűjjával vannak, kik mindég azt hiszik, hogy igazuk van s hogy igazuknak kell lenniök, kik a legnagyobb méltósággal és komolysággal követik el a legvaskosabb tévedéseket és hibákat és észre sem veszik, ha a tények megczáfolják őket. II. Vilmosnál ezt a sajátságot — hogy csak egy példát ragadjunk ki a sok közül — a socialismussal szemben való állásfoglalásában kísérelhetjük figyelemmel. Mikor trónra lép, az egész sociális kérdés könnyen megoldható problémaként tűnik fel szemében. »*Die Socialdemokratie überlassen Sie mir mit der werde ich allein fertig werden*«, mondja tanácsosainak megdönthetlen bizalommal (az »*unerschütterliches Vertrauen*« szavak minduntalan ismétlődnek beszédeiben.) Akkor azt hitte, hogy pár jóakarató munkásvédelmi törvénnyel a sociális kérdést el lehet tüntetni a föld színéről. Annyira exponálta magát, hogy még a strike-oló bányamunkások egy küldöttséget is barátságosan fogadja. Kísérletei azonban hajótörést szenvedtek. Az első nemzetközi munkásvédelmi értekezlet kevés eredménnyel végződött s a socialdemokratákkal szemben fennállt kivételes állapot megszüntetése csak a socialista agitáció megerősödését vonta maga után. Azt lehetne gondolni, hogy ez

II. Vilmost is meggyőzte arról, hogy a szociális kérdést még sem lehet oly könnyen lóhátról elintézni. De korántsem. Mintha észre sem venné, hogy a tények lezáfolták és mintha soha más meggyőződésen nem lett volna, az ellenkező végletbe csap át és ugyanoly rendíthetlen bizalommal hirdeti a socialdemokracia teljes elnyomatásának és a munkások »túlkapásai« megakadályozásának szükségét, sőt ő maga, ugyanaz az ember, ki kevéssel ezelőtt szívesen szóba állt a strike-oló munkásokkal, oly súlyos bűnnek tartja a strike-ot, hogy egész váratlanul javaslatot helyez kilátásba, a mely szerint mindazok, kik a munkásokat strike-ra buzdítják, fegyházzal volnának sújtandók. S teszi ezt nem valamilyen az országban végbement irányváltoztatás következtében — mert ilyenek gyakran kényszeríthetnek uralkodót nézeteik megtagadására — de pusztán saját iniciatívájából, mert hisz a hivatalos sajtónak nagy erőfeszítésébe kerül, e szavak kínos hatását ellensúlyozni

Az ezen s hasonló cselekedeteiben nyilvánuló korlátlan önbizalomnak, mely különben kiváló észbeli tulajdonságokkal is összefér, megvannak a maga jó és rossz oldalai. Ez a lelki állapot vakká tehet közeli vagy távoli veszélyekkel szemben, túlhajtott és káros intézkedésekre ragadhat és tévedések esetén — hisz fájdalom a Caesarok nincsenek ilyenek ellen vértézve — a legjobb szándékok mellett is bajt szülhetnek. De viszont megkönnyítik a gyors elhatározásokat, hatálytalanokká tehetik az akaratot oly könnyen befolyásoló melléktekinteteket és üdvös eszmék esetében nagyot eredményezhetnek.

II. Vilmos kétségtelenül nem tartozik az akarat betegei közé. De az akarat többféle lehet. Lehet impulsív természetű, szalmaláng féle, a mely kimúlik, mielőtt célját elérte, és lehet végig kitartó; lehet erély, a mely az előnyök közé tartozik és lehet makacsság, a mi hiba számba megy. Hogy az akaraterő mely fajtát találjuk meg II. Vilmosban, azt nehéz eldönteni, mert úgy a kitartó erélyre, mint a szalmaláng-szerű fellobanásokra bőven találunk példát eddigi működésében. Gyakran látjuk őt a lehető legerélyesebben sikra szállni oly eszmékért, a melyeket később látszólag könnyen elejt. Így volt ez — mint láttuk — a szocialistákkal szemben követett eljárásnál, de más példát is találhatunk erre. Az iskolai javaslatokért szintén erősen exponálta magát, később azonban könnyen feláldozta terveit s velük egyik kedvencz miniszterét, Zedlitzet is. A Caprivi-féle kereskedelmi szerződésekről maga mondta, hogy ezek megkötése

«mentő tett» (*eine rettende That*) volt, most pedig nem kerül nagy megerőltetésébe, hogy azokat az agráriusoknak martalékul dobja oda, mivel reméli, ezen az áron egy újabb dédelgetett tervét, a csatorna-javaslatot fogja megvalósíthatni. A hírheft *Jameson-raid* alkalmával, mikor néhány angol kalandor Transvaal-ban a saját szakállára *fait accompli*-t akart teremteni Anglia javára, egy történeti nevezetességű táviratban fejezi ki rokonszenvét a boerok iránt, a mikor ezek, némileg e távirat hatása alatt is, ellentállást fejtenek ki Angliával szemben, nyíltan Anglia mellett foglalt állást. A China ellen indítandó «bosszuló hadjáratról» is az utóbbi időben mélységesen hallgat. Viszont ismételten bebizonyította azt is, hogy szívós kitartással *végig* tud küzdeni nagy harcokat kedvencz tervei megvalósítása érdekében s e tekintetben csak gyarmatosítást politikájára, a hadsereg- s hajóhadra vonatkozó terveire és a még mindig függőben levő csatorna-javaslatokra kell utalni.

Ezek a példák bőségesen nyújtanak módot annak megítélésére, hogy mily természetű II. Vilmos akaratereje. Van az akaratnak egy neme, melyet bizonyos materialista vonások jellemznek s a mely aztán az embert olyanná teszik, a mit a német a *kaltés Eisen* szóval szokott megjelölni. Az ily akaratú képességgel felruházott egyének hidegen, tárgyilagosan, pusztán csak az okok és okozatok, a lehetőségek és nehézségek pontos mérlegelésével határozzák el magukat cselekvésre, gyakran eszményi nagyságú czélok érdekében és aztán akaraterejük egész szívósságával ragaszkodnak elhatározásaikhoz. Ezek közé az emberek közé tartozott pl. Bismarck is. II. Vilmos akaratereje más természetű, alacsonyabb rendű, a mi gondolkodásának subjektivitásában, egész természete impulsiv voltában leli magyarázatát. Bizonyos gyermekes naivsággal engedi át magát egész valójával az egyik vagy másik külső behatás által okozott lelkiállapotnak, addig a míg ez a külső behatás tart. Ezt a rendkívüli fogékonyságát a külső behatások iránt észlelhattük röviddel ezelőtt a brémai merénylet után. Egy epileptikus örült tette hajlandóvá tette arra, hogy forradalmi rémképeket lásson és oly szenvedélyes kifakadásokra vitte, hogy a katonákat nyíltan figyelmeztette azon kötelességükre, mely szerint esetleg szuronyokkal kell megrendszabályozni azokat a polgárokat, kik —mint 1848-ban— elégületlenek és engedelmetlenek mernek lenni. Ezek sajnálatos túlzások, a melyek a túlzott önbizalommal bíró s érzékeny embereknél megérthetők ugyan, de még ezeknél is nehezen

menthető. Soká különben az ilyen lelki állapot II. Vilmosnál sem szokott tartani. Ezen múltó befolyások mellett azonban léteznek bizonyos oly eszmék is, melyek II. Vilmosra állandó hatással vannak, s ezekben akarata szívós és kitartó. Ezek az eszmék nem nagyon számosak és meglehetősen pontosan meg vannak határozva, ha azt mondjuk, hogy azokból állnak, a melyek Németország hatalmi állására és külső fényére befolyással lehetnek. Vilmos egyéb terveit és eszméit bármily határozottan hangoztassa is, nem kell túlságosan komolyan venni, pár hónap alatt rendesen újabb eszmék és tervek elfojtják azokat.

Azt a képet, a melyet magunknak ilyformán II. Vilmos császárról alkothatunk, harmonikusan kiegészítik szellemi, intellektualis sajátosságai is. Feltűnő, hogy a császár mily kevés rokonszenvvel viseltetik Németország valóban nagy élő írói iránt. Sudermann, Hauptmann, Max Halbe pessimistikus realismusa rá semmi vonzó erőt nem gyakorol s ezen írók fölébe helyez egy jóval alacsonyabb rendű, meglehetősen középszerű és sokszor üres író, Wildenbruch Ernőt, ki sohasem a valót festi, de bizonyos hazafias, chauvinista érzelmeket legyezget s eszményeket rajzol, még pedig éppen abból a körből vett eszményeket, a melyben II. Vilmos gondolatai is mozognak. Van Wildenbruchnak egy satirikus és allegorikus vígjátéka, mely II. Vilmos tetszését különösen megnyerte, címe: *Das heilige Lachen*. Azt írja le ebben, hogy miként győzi le a hős Optimus a gaz Pessimus-t, Terra város polgármesterének, Animusnak és feleségének, a szépségnek legnagyobb boldogságára. Ez a darab II. Vilmos egész gondolatvilágát visszatükrözteti. Irodalmi hajlamai kulcsot adnak összes szellemi tulajdonságai megítélésére. Ő nem az az erős intelligenciával rendelkező egyén, ki a dolgok alapokaira megy vissza, ezeket kíséri nehéz gondolkodásprocessuson végig s csak azután kísérli meg, hogy magának a jövő irányára vonatkozólag meggyőződéseket alkothasson. Ő megfordítva, a könnyebb utat választja, bizonyos általános eszméket és célokat tűz ki, a melyek az ő szemében megmutatják a jövőt és a melyekre aztán az egész jelent és multat visszavezeti. Abban a komplikált, sokszorosán összeszövődő nemzeti életben, melynek vezetésére hivatva van, az ő szemében kétfelé válnak a jelenségek: olyanokra, a melyek céljainak, eszményeinek elérését megkönnyítik és olyanokra, a melyek ettől eltértenek. II. Vilmos előtt egy pillanatig sem kétséges, hogy mely jelenségeket kell minden erőből ápolni és melyeket kell minden erőből elfojtani.

Habozni és kételkedni csak az szokott, ki azon elven áll, hogy: »*Alles was ist, ist vernünftig*« és a ki igyekszik minden dolgot önmagából megérteni, de nem az, ki egy bizonyos, soha sem változó felsőbb szempontból ítél elevenek és holtak fölött. Csak oly embernél, ki nem képes más álláspontra helyezkedni, érthetjük meg az olyan szavakat, a milyeneket II. Vilmos szokott némelykor használni, a mikor az ellenkező véleményen levők összezúzásáról beszél és azokat, kiknek politikája nem tetszik, felszólítja, hogy rázzák le a honi port lábukról s távozzanak el.

Ha így fogjuk fel II. Vilmos szellemvilágának nem túlságosan tág körét, meg kell adnunk, hogy e körön belül II. Vilmos erősen kifejtett intelligenciával bír. Szelleméről el lehet mondani: *il est grand dans son genre, mais son genre est petit*. Hogy a maga gondolatvilágában II. Vilmos mily kiváló észbeli tulajdonságokkal bír, arra nem kell egyéb bizonyíték, mint beszédei, a melyek sohasem köznapiak, sohasem banálisok, a melyekben mindig valami, ha nem is mély, de legalább magasabb szempont van feltüntetve. Egészen véve azt mondhatjuk szellemi tulajdonságairól, hogy Vilmos az ábrándosságig idealista — de mindenemű sentimentalitás nélkül — ő az ideológusok ama kemény fájához tartozik, a kiknek mintaképe Moltke volt.

A mi kedélyvilágát illeti, az, a mennyiben ennek megítélésébe bele lehet bocsátkozni, nem túlságosan gazdag. A gyöngéd érzelmek nála ritkábbak mint a nefelejtsért s búzavirágért rajongó nagyatyjában. Jó családapa, de még e minőségben is kemény és szigorú. Fiaival szemben követett szigorúságáról kering egy-két adoma, de különös kedélyességéről egy sem. Beszédeiben sem üt meg sohasem oly accentusokat, a melyek a szív mélyebb húrjait mozgásba hozhatnák, ellenben nagyon jól ért ahhoz, hogy megrezegtesse azokat a magasabb húrokat, a melyeken az eszményekért való lelkesedés egész skáláját végig lehet játszani.

Az utolsó kérdés, a melyre igyekeznünk kell megfelelni, az, hogy mily eszmék és felfogások szolgálatában áll az a nem mindennapi egyéniség, a melynek, igaz hogy csak vázlatos képét a fennebbiekben iparkodunk megrajzolni.

II. Vilmos nézetei és gondolkodásmódja kezdettől fogva némi nyugtalanságot keltettek. Eleinte főleg vallási fanatismusától tartottak, a melyre több, trónralépte előtt tartott beszéde következtetni engedett. Ezek az aggodalmak indokolatlanoknak bizo-

nyultak. II. Vilmos vallásos ugyan, de nem túloz. Szívesen vonja bele Isten nevét minden cselekedetébe, de azért pietista túlzásoktól tartózkodik. Később az államról való elavult fölfogása tűnt fel igen kellemetlenül. A modern alkotmányosság tanaihoz szokott fülnek igen sértően hangoznak az oly kijelentések, a melyekkel régi imperatorok elvét a »sic volo, sic jubeo, stat pro ratione voluntas« és a »suprema lex regis voluntas« -féle elveket újból állami elvekké akarta deklarálni; de mélyen sértők az oly kijelentések is, a melyekben arról beszél, hogy a neki ellenszegülőök táborát szét fogja zúzni. Igen különösen hangzik, ha egy uralkodó a XIX. század végén nyíltan követeli, hogy közgei egy bizonyos esetben (a Heinze-pörről volt szó), pressiót gyakoroljanak a bíróságokra oly irányban, hogy ezek azonnal a megengedett büntetések maximumát alkalmazzák. A császár egész eljárása azt a benyomást teszi, mintha ő egymaga szembe akarna szállni a modern politikai életnek, demokratikus eszmék felé való haladásnak. Hogy absolutista hajlamait a közjó szolgálatába állítja, hogy nemes becsvágya és kötelességérzete biztosítékot nyújt arra, hogy ő saját hatalmával személyes érdekei kedvéért visszaélni nem fog, az csak némileg enyhíti azt az aggodalmat, a melyet a modern állami eszmék híveiben egész fellépése kelt.

Így II. Vilmos egész lelki és szellemi világával, egész gondolkodásmódjával egy nagy anachronismus benyomását teszi. Mintha valamely régi római imperator kelt volna fel halottaiból, ki saját mindenhatóságáról és hatalmának isteni eredetéről valóssággal mystikus fogalmakat alkotva magának, arról álmadozik, hogy újjá fogja alkotni a világot és elérhetetlen nagyságra fogja emelni saját birodalmát: ki nem is egy imperator dicsőségére áhítozik, de egyesíteni kívánja magában Caesar hadvezéri hírét, Augustus bölcsességét és Constantin vallásos lelkesedését. Ezeknek az imperatoroknak kora lejárt s II. Vilmos sem fogja a világot újjá alkotni. Mindazok a tüzes ambíciók, a melyeket lelkében rejteget, eddig javarészt ékes, de terméketlen beszédekben és lázas, de szintén terméketlen tevékenységben emésztődtek fel. Lesz-e alkalma kvalitásainak előnyös oldalait az ily egyénekre nézve kedvezőbb rendkívüli viszonyok között kifejezésre juttatni, az a jövő titka.

Spectator.